

Textové editory a DTP

Rozdělení textových editorů

Základní služby textového editoru

Speciální funkce textového editoru

DTP

Rozdělení textových editorů

Začátkem devadesátých let 20. stol. bylo rozdělení editorů celkem prosté. Existovaly:

- a) **Jednoduché editory** pro kancelářskou potřebu jako T602 a Wordstar. Kancelářský editor jenom nahrazoval psací stroj, stačilo u něj tedy pouze běžné zarovnání a několik typů písma. Nanejvýš byl vybaven jednoduchým modulem pro kontrolu pravopisu - *spellcheckerem*.
- b) **Náročnější editory** pro profesionální zpracování textů, reprezentované především WordPerfectem. Editory tohoto typu již umožňovaly náročnější formátování textů, byly obvykle vybaveny kvalitními spellcheckery, volba typů písma byla již rozsáhlejší a některé dovolovaly vkládat i grafiku. Jejich využití bylo zaměřeno na pořizování rozsáhlejších textů, které se mnohdy dále zpracovávaly pomocí DTP programů.
- c) **Speciální programy** pro profesionální zpracování textů, tzv. **DTP** programy, zastoupené hlavně dosovskými verzemi PageMakeru a Ventury. DTP programy jsou určeny pro zpracování předloh pro tisk knih, časopisů a pod. Texty se v nich graficky upravují volbou počtu odstavců, vkládáním obrázků (nebo alespoň vynecháním místa pro ně), různými efekty, titulky atd.

Bouřlivý rozvoj osobních počítačů a zejména zavedení systému **Windows 3.x** a **Windows 9x** však toto rozdělení značně zkomplikovalo. Windows svým grafickým uživatelským prostředím, fonty a dalšími novinkami přímo nutily k zavedení nové generace programů pro zpracování textů. Za základní znak textových editorů pro Windows lze považovat:

- **Možnost práce v režimu WYSIWYG** (*What You See is What You Get*) - „co vidíš (na obrazovce), to dostaneš (na tiskárně)“.
- **Zavedení vektorových (obvykle TrueType) fontů** i pro nejjednodušší editory.
- **Rozšíření možnosti práce s grafikou.**

Zavedení TrueType fontů v podstatě znamenalo, že i ten nejjednodušší editor pro Windows (třeba WordPad) má stejné, nebo dokonce větší možnosti volby typu písma, než špičkový editor pro DOS. Plné využití grafického uživatelského prostředí moderními editory (např. Word) dává těmto editorům možnosti, blížící se DTP programům, a to při mimořádně jednoduché obsluze. Obsluha dnešního výkonného textového editoru pro Windows je podstatně jednodušší, než byla obsluha T602 pro DOS.

Základní služby textového editoru

Moderní editory jsou standardně vybaveny zobrazením WYSIWYG a rozsáhlými možnostmi formátování textu. Počet typů písma je neomezený (záleží jen na tom, kolik jich do Windows nainstalujeme). Za samozřejmost se dnes považuje vybavení jednoduchým tabulkovým procesorem a modulem pro vytváření grafů. Většina editorů umožňuje vkládání obrázků do textu, případně i jejich kreslení. To jsou stručně shrnuté vlastnosti současných programů pro zpracování textů. Svými parametry zahrnují jak oblast kancelářské práce, tak i profesionální zpracování textů. Částečně nahradily i DTP programy.

Vytváření dokumentu

Prvním krokem k výslednému dokumentu je **zapsání jeho obsahu v textovém editoru**. Většinou se nejprve napíše samotný text, který se během psaní nijak neupravuje. Text se při psaní formátuje podle předdefinovaného stylu - proto se jako předdefinovaný volí takový styl, kterým bude na závěr zformátována většina textu. Druhou možností je přepínat styly podle druhu vytvářeného odstavce. Pouze je třeba dodržet zásadu, že klávesa Enter slouží k oddělení odstavců a ne k „odřádkování“ na konci každé řádky. Přechod na nový řádek v rámci odstavce se děje automaticky, a slovo, které „přetéká“ přes pravý okraj stránky, je přemístěno na nový řádek. Blok textu zakončený stiskem klávesy Enter je považován za odstavec, takže třeba nadpis je také samostatný odstavec (za odstavec lze považovat i prázdný řádek).

Fonty

V textovém editoru není omezení na jeden druh písma, jako je tomu u běžného psacího stroje, ale je možno si vybírat různé fonty (druhy, řezy písma). V praxi je to omezeno tím, jaké fonty jsou na počítači nainstalovány (k dispozici je údajně výběr z více než 20 000 řezů). Postupně došlo, hlavně u aplikací psaných pro Windows, ke sjednocení formátu pro fonty. Nejrozšířenější jsou **TrueType fonty** (TT), případně **fonty PostScriptové** (ATM). Tyto fonty jsou pak přístupné pro všechny programy pracující v prostředí MS Windows, takže se mohou používat nejen v samotném textovém editoru, ale třeba i v grafickém programu nebo v tabulkovém procesoru. Velikost těchto fontů je plynule měnitelná a navíc jsou použitelné jak pro zobrazování na monitoru, tak pro tisk na libovolné tiskárně.

Styl odstavce

Styl odstavce je kompletní **definice typografické úpravy určitého odstavce**, která je označena svým jménem, pod nímž je dostupná v celém dokumentu. Určitě se vyplatí nadefinovat styly pro různé odstavce, třeba pro nadpis, podnadpis, základní text, odsazený text, číslo seznamu, apod. Pro daný typ odstavce tak je jednou pro vždy zvolen druh a velikost písma, zarovnání textu, řádkování, odsazení, atd. Stylů je možno nadefinovat podle potřeby více, jiné pro obchodní dopis, jiné pro správu a další specifické dokumenty. Jednotlivým odstavcům stačí rychle přiřadit požadovaný styl a celé formátování je velice rychle hotovo. Jednotlivé druhy dokumentů tak mají stále jednotný vzhled, což přispívá ke zlepšení celkového dojmu. Všechny styly odstavců, které jsou v dokumentu použity, mohou být buď přímo jeho součástí, anebo být uloženy ve stylu dokumentu, což je samostatný soubor dostupný i pro dokumenty ostatní. I když se pracuje se styly, je možno měnit veškeré **atributy** libovolné části textu (např. jediného slova v odstavci, celého odstavce nebo i celého textu), která se označí jako blok. Tak je možno přesně upravit vzhled dokumentu podle konkrétních představ, bez ohledu na použité styly odstavců.

Atributy odstavce určují jeho **vzhled a chování**. Chováním odstavce rozumíme dodržování určitých typografických pravidel pro různé typy odstavců. Např. nadpis by neměl být na konci stránky, takže pro nadpis nastavíme volbu *Svázat odstavec s následujícím odstavcem*.

Grafika

Dokument je možno doplnit několika **obrázky** nebo přidat **graf** reprezentující uvedené číselné údaje v tabulce.

Dnešní editory obsahují i další potřebné nástroje. V modulu pro kreslení jsou většinou obsaženy jen základní pomůcky, které jsou použitelné pro tvorbu různých značek a jednoduchých symbolů. Je však možno použít již hotové obrázky, které jsou s editory obvykle dodávány. Jinou možností je načíst libovolný obrázek (pokud je v některém z formátů, jež textový editor podporuje). Může to být třeba obrázek, který byl nasnímán

pomocí skeneru, nebo který byl vytvořen v libovolném grafickém programu. U textových editorů pracujících pod Windows je navíc možno obrázek z jiného programu do dokumentu vložit přímo.

V editorech jsou rovněž integrovány prostředky pro tvorbu grafů. Stačí zadat příslušné hodnoty a zvolit požadovaný typ grafu.

Grafika, která se přidává do dokumentu, se vkládá do zvláštního **rámečku**. Ten lze umístit na stránce buď libovolně, nebo naopak ho umístit, resp. „přilepit“ k určitému odstavci, u kterého se drží i při dalších změnách v textu. U vzhledu samotného rámečku si většinou volíme druh a tloušťku čáry. Některé editory zacházejí až do takových podrobností, jako je poloměr zaoblení jeho rohů a stín, včetně směru a hloubky. Celý rámeček lze nechat textem i obtékat nebo ho umístit před či za text.

Do rámečku je možno umístit třeba další text a jeho vlastnosti lze měnit stejně jako u textu ostatního, včetně počtu sloupců apod. Moderní textové editory také obsahují **editor matematických výrazů**, v němž lze vytvářet neomezeně složité vzorce.

Editor obsahuje několik různých způsobů zobrazení textu. Jednak holý text bez typografických úprav, což je režim vhodný pro rychlé psaní. Dále režim normální, pak režim stránkový, kdy vidíme i jednotlivé sloupce textu, rozložení textu po papíru, hlavičky a paty stránek aj. Můžeme si též nechat zobrazovat veškeré řídicí znaky. Lze užívat lupy pro zvětšování a zmenšování textu.

Speciální funkce textového editoru

Spellchecker

Textový editor umožňuje kontrolu pravopisu. Korektor prochází textem a vyhledává neznámá slova. Dále dává možnost slovo opravit (nabízí slova možná), ignorovat slovo (je správné, ale natolik neobvyklé, že není nutné ho mít ve slovníku) a slovo zařadit do slovníku. Vedle běžných slovníků lze užit i slovníků speciálních. Kontrolor pravopisu pracuje nejen s připravenými databázemi vytvořenými při instalaci, ale umožňuje vytváření **uživatelských slovníků**.

Některé editory provádějí průběžnou kontrolu pravopisu, takže slova, která nenaleznou ve slovníku okamžitě označují (např. podtržením), případně **automaticky opravují**. Určitým částem textu lze přiřazovat i jazyk jako atribut a pracovat tak s **vícejazyčnými dokumenty**.

Tezaurus

Tezaurus je slovník synonym. Poukázáním na určité slovo a spuštěním tezauru získáme slova podobného významu - synonyma. Cíl je jasný - obohatit slovní zásobu v textu, zpestřit sloh písemnosti. Vedle tezauru lze užívat i **překladových slovníků**.

Nejdokonalejší editory kontrolují i **gramatiku a styl psaní** (např. správnost slovosledu, upozorňují na slova nevhodná pro daný typ dokumentu, kontrolují užití správné předložkové vazby apod.).

Další funkce

Jsou to především **makra**, která umožňují zaznamenat sekvenci stisků kláves a později ji opakovaně vyvolávat, uživatel má možnost vytvářet si vlastní dialogová okna apod.

Textové editory dále umožňují vytvářet:

- **Křížové odkazy** na jiná místa v textu. Křížové odkazy se vkládají jako pole a ukazují na různé objekty (nadpisy, obrázky, tabulky apod.) a u každého objektu lze uvést na co přesně se bude odkazovat (text nadpisu, číslo stránky, číslo nadpisu, jmenovka

obrázku apod.). Textový editor neustále odkazy automaticky aktualizuje takže je zaručena jejich správnost i při změnách v dokumentu.

- Textové editory umožňují automaticky generovat **obsah** podle vybraných stylů nebo podle polí typu *Položka obsahu*.
- Textové editory umožňují automatizovat i tvorbu **rejstříku**, který je u rozsáhlejších odborných prací nezbytný. Uživatel musí pouze specifikovat položky rejstříku, vlastní rejstřík už vytvoří editor.
- **Slučování** umožňuje psát obdobný dopis několika adresátům, určité části jsou společné, jinde jsou obecná pole, která se teprve před tiskem natažením z nějakého souboru naplní.

OCR

OCR - optické rozpoznávání textu. Celostránkový skener sejme text jako obrázek. Programové vybavení pak text dekoduje a převádí ho do digitální podoby. Dále se už s textem pracuje jako s předpřipraveným, odpadá tedy náročné přepisování písemností.

Rychlost a spolehlivost snímání závisí na rychlosti počítače, kvalitě skeneru, schopnostech programu OCR, ale hlavně na kvalitě předlohy.

DTP

Proces tvorby publikace od napsání textu, přes vlastní sazbu až po tisk si dnes už bez užití výpočetní techniky nelze představit.

Existuje celá řada systémů **DTP** (*Desk Top Publishing* - volně přeloženo „publikování na pracovním stole“), z nichž každý má své výhody a nevýhody. Při volbě budeme brát v úvahu: četnost užití (příležitostné amatérské nebo profesionální), rozsah a povaha textu, použití grafiky, barev, způsob předávání do tiskařského podniku a samozřejmě nároky finanční nároky na technické a programové vybavení.

K úplnému vybavení DTP studia patří nejen programy pro psaní a sazbu, ale i zařízení pro realizaci (výroba filmů na osvitové jednotce, vyvolání, příprava kovových maticí, tisk a vazba). Pořídit si kompletní vybavení studia je nákladné, avšak stačí mít jen programové vybavení a vlastní realizaci svěřit typografickým studiím a tiskárnám, kde jsou schopni realizovat připravenou sazbu formou zakázky.

Rozlišujeme dvě hlavní skupiny DTP systémů:

1. **Systémy pracující v interaktivním režimu.** Jsou běžně označovány jako **WYSIWYG**. Veškeré úpravy provedené v dokumentu jsou ihned vidět na obrazovce, takže uživatel má neustále před očima výslednou podobu sázeného dokumentu, tak jak bude vytištěn. Do této skupiny patří následující profesionální programy:
 - ◆ **Quark X Press** – původně pro počítače Apple Macintosh, nyní i ve verzi pro Windows.
 - ◆ **Aldus Pagemaker** – rozšířený především v USA.
 - ◆ **Ventura Publisher** – rozšířený spíše v Evropě.
2. **Dávkové systémy.** Sazba textu se provádí v několika krocích. Výchozí (zdrojový) text je uložen obvykle v neformátovaném tvaru, jde tedy o běžný textový soubor. Soubor obsahuje vlastní text dokumentu a zvláštní příkazy sázecího systému pro volbu písma, nadpisy a další typografické prvky. Příkazům sázecího systému se říká *značkování*, což je pojem přežívající z dob, kdy se do rukopisu ručně připisovaly poznámky pro sazeče. V dalším kroku sázecí systém zpracuje vstupní text a výsledný zformátovaný dokument zobrazí na obrazovce či vytiskne na tiskárně. Typickým představitelem dávkových systémů je sázecí systém **T_EX** (čti tech).

Literatura:

[1] časopis Computerworld - příloha Téma týdne - ročník 1995

[2] Martínek, Z.: Počítačová typografie srozumitelně, Kopp, České Budějovice 1996